

DALMATINSKI ARHITEKTI U ZBJEGU U EGIPTU 1944. - 1946.¹

UDK: 728.7:314.745.3-054.73
(620=163.42)“1944/1946“

Primljeno: 13. X. 2014.

Pregledni rad

Dr. sc. JASENKA KRANJČEVIĆ
Institut za turizam
Vrhovec 5
10000 Zagreb, HR

U radu se istražuje koji su dalmatinski arhitekti sudjelovali u zbjegu u Egipat 1944.-1946. te koji je njihov doprinos u organizaciji privremenih naselja: El Shatt, El Khatadba i Tolumbat. Na temelju njihovih ostvarenja i djelovanja u zbjegu željelo se utvrditi kojoj vrsti urbanističkog naslijeđa pripadaju privremena naselja u Egiptu i kakav je njihov status, s obzirom da se nalaze na teritoriju druge države. Istraživanje je rađeno temeljem uvida u biografije pojedinih arhitekata te njihove ostavštine.

Ključne riječi: Helen Baldasar, Boris Katunarić, Ivo Kurtović i Vojteh Delfin, privremena naselja, Egipat

UVOD

Brojni su arhitekti i graditelji iz Dalmacije za vrijeme Drugoga svjetskog rata bili izravno ili neizravno uključeni u Narodnooslobodilačku borbu. Njihova aktivnost može se pratiti na različite načine, kao što je: izrada izvješća o stradanim naseljima, pripremanje obnove naselja u tijeku rata, obnova naselja nakon završetka rata, dobava građevinskog materijala, spašavanje židova, održavanje stručno-propagandnih skupova itd. U tim se aktivnostima od dalmatinskih arhitekata ili studenata arhitekture radom ističu: Miro

Marasović, Riko Marasović, Boris Katunarić, Ivo Kurtović, Ivo Vitić, Helen Baldasar, Vojteh Delfin, Mate Baylon, Neven Šegvić, i dr.

Stavovi prema urbanizmu, arhitekturi i umjetnosti utvrđivani su još za vrijeme rata na *I. Konferenciji likovnih umjetnika i arhitekata* na otoku Hvaru u gradu Hvaru od 18. do 19. prosinca 1943. godine.² Na toj konferenciji od arhitekata sudjelovali su: Neven Šegvić, Boris Katunarić, Josip Kodl, Helen Baldasar, Dragan Petrik, Milivoj Vukasović i dr.³

Arhitekti su se također nesebično uključili i u organizaciju zbjega stanovništva u Egipat, gdje je trebalo u vrlo kratkom vremenu isplanirati/regulirati i podignuti privremena naselja: El Shatt, El Khatadba i Tolumbat, za oko 28.000 stanovnika.⁴ El Shatt nalazio se u Sinajskoj pustinji nedaleko od Sueza.⁵ El Khatadba nalazila se sjeveroistočno od Kaira, a Tolumbat na obali Sredozemlja. U teškim klimatsko-geografskim prilikama pustinje doseljenom stanovništvu trebalo je brzo osigurati smještaj u šatorima. Stanovništvu su prijetile brojne epidemije i zarazne bolesti (vrućine i higijena). Stoga se od organizatora zahtijevalo brzo djelovanje te dobra organizacija naselja. Bilo je nužno strogo poštivanje sanitarno-tehničkih i higijenskih uvjeta. U blizini hrvatskih (jugoslavenskih) privremenih naselja bila su privremena naselja Grka i Poljaka. Hrvati su se s njima natjecali u organizaciji naselja. Razlika je bila u tome što su Grci i Poljaci za sve tražili arapsku uslugu, dok su Hrvati sve sami organizirali.⁶

O zbjegu u Egipat od 1944. do 1946. rađeno je i objavljeno više istraživanja (kultura, umjetnost, tisak, religija, špijunaža i sl.), ali do sada nije rađeno istraživanje o djelovanju dalmatinskih arhitekata u zbjegu, kao i njihovoj ulozi u osmišljavanju naselja, odnosno njihova rada u sklopu Tehničkog odjela Centralne organizacije zbjega. Najcjelovitije istraživanje o zbjegu u Egiptu bilo je putem izložbe *El Shatt* koja je održana u Povijesnom muzeju u Zagrebu od prosinca 2007. do rujna 2008., kada je izdan i katalog.⁷ Mateo Bratanić najsustavnije se bavi hrvatskim zbjegovima u Egipat, a 2009. obranio je doktorsku disertaciju *Hrvatski zbjegovi u Egiptu: 1943. - 1946.* na Sveučilištu u Zadru, Odjelu za povijest. Ali sadržaj disertacije ne obrađuje djelovanje arhitekata u zbjegu. Ante Palavršić u svojim se istraživanjima bavio kulturnim aktivnostima u zbjegu.⁸ Neven Bogdanić bavio se opisivanjem sjećanja⁹, a Marin Karabatić¹⁰ 2012. objavio je 7 članaka o zbjegovima u Egiptu, ali nije obrađivao djelovanje arhitekta iako je pisao o Helenu Baldasaru te da je

projektirao groblje. Od stranih autora vrijedan je doprinos za razumijevanje i organizaciju zbjega u El Shattu svjedočenje, odnosno crteži Engleskinje Phyllis Mackenzie koji su objavljeni.¹¹

Cilj rada bio je na temelju djelovanja dalmatinskih arhitekata u zbjegovima u Egiptu, utvrditi imaju li privremeno organizirana naselja (u ovom slučaju ratna opasnost) ikakvo značenje za urbanističko naslijeđe Hrvatske te kako se ona vrednuju. Slijedom istraživačkog pitanja najprije je bilo potrebno sagledati koje su aktivnosti obavljali dalmatinski arhitekti u zbjegu, zatim ustrojstvo Centralnog odbora zbjega u Egiptu, odnosno njegovog Tehničkog odjela. Također je trebalo utvrditi u kojem su stanju lokacije privremenih naselja te kakvu ona imaju vrijednost za urbanističko naslijeđe Hrvatske, jer su privremena naselja za hrvatsko stanovništvo radili hrvatski arhitekti, ali na teritoriju druge države.

AKTIVNOSTI ARHITEKATA U TEHNIČKOM ODJELU CENTRALNOG ODBORA ZBJEGA U EGIPTU

S obzirom da je trebalo organizirati privremeni smještaj i boravak u teškim klimatskim uvjetima (pustinja, vjetrovi, vrućine, šatori, itd.) za oko 28.000 stanovnika, od arhitekata kao i Centralnog odbora zbjega zahtijevalo se brzo djelovanje. Organiziranje privremenih naselja u Egiptu nije imalo samo smještajnu dimenziju (sklanjanje stanovništva od ratnih operacija), već je imalo i političku dimenziju. Stoga je djelovanje arhitekata bilo znatno ograničavajuće i otežavajuće. Zanimljiv je podatak kako je još za vrijeme trajanja zbjega u Egiptu, u Zagrebu u Umjetničkom paviljonu od 3. studenog do 14. prosinca 1945. održana izložba pod nazivom *Jugoslavenski zbjeg iz El Shatta*.¹²

Arhitekti su nakon službenog odobrenja lokacija počeli s organizacijom privremenih naselja usred pustinje. Osnovna infrastruktura bila je dosta slaba, a otežavajuće okolnosti bile su higijenske navike uglavnom nepismenog stanovništva. U ožujku 1944. osnovan je Tehnički odjel u sklopu glavne uprave Centralnog odbora zbjega. Na čelu Tehničkog odjela bila je Savka Dabčević. Tehnički odjel sastojao se od četiri odsjeka, i to:¹³

1. Projektantsko-izvođački odsjek – odgovorna osoba arhitekt Dragan Petrik
2. Radionice - odgovorna osoba Mario Glušić
3. Radna služba - odgovorna osoba Lunjević – komandant brigade
4. Uprava zgrade - odgovorna osoba Vojteh Delfin.

Projektantsko-izvođački odsjek dijelio se na četiri pododsjeka:

1. Projekti - arhitekt inženjer Dragan Petrik
2. Izvođenja - arhitekt inženjer Helen Baldasar i graditelj Žic
3. Skladište - Marko Bešker
4. Praktički majstorski tečajevi (u planu).

Projektantsko-izvođački odsjek izrađivao je situacijske nacрте za privremena naselja te određivao odnos između smještajne namjene naselja s drugim namjenama, odnosno funkcijama naselja. S obzirom da su naselja bila privremenog karaktera, pojedine funkcije bile su centralno organizirane kao kuhinja, skladište hrane, pranje rublja, sanitarni čvorovi, kupaonice itd.). Naselja su obnašala obrazovnu funkciju (organiziranje nastave za djecu i tečajeve za odrasle), funkcije zabave (kazalište, izložbe), vjersku funkciju¹⁴ (crkve), funkciju informiranja, funkciju pokopa (groblje) i dr. Slijedom potrebnih funkcija Projektantsko-izvođački odsjek radio je na određivanju lokacije i veličine šatora za: pekarnicu, kuhinju, praonicu suđa kod svake kuhinje, skladište hrane, klaonice mesa s vlastitom hladnjačom, higijenskih zahoda, umivaonika, centralno pranje rublja, ambulante, dječji dispanzer itd. Isti problem bio je i s različitim potrebnim radionicama (stolarska, krojačka, briačnica, itd.) koje je trebalo organizirati u šatorima pa se pisalo o *izgradnji šatora*. Također, planiran je prostor za rasonodu, kao npr. kazalište, umjetnički paviljon, omladinski dom, dom AFŽ-a i dr. Osim ambulante i dječjeg dispanzera planirana je bolnica. Većina projekata ostala je samo na papiru, jer nije bilo dovoljno građevinskog materijala za izvedbu čvrstih objekata, a smatralo se da su naselja privremenog karaktera. U naselju samo su objekti uprave bili zidani objekti.

Nadalje, u naseljima je bilo problema s instalacijama: telefona, megafona s mikrofonima, električnog svjetla u zgradi uprave Centralnog odbora zbjega, kao i nabavi prijevoznih sredstava. Kada šatori nisu bili kvalitetno učvršćeni za vrijeme pustinjske oluje, bili su uništeni, što je zahtijevalo popravak. Zanimljiv je podatak da se nastava pučke škole najprije odvijala na otvorenom, ali zbog vrućina trebalo je postaviti određen broj šatora. Arhitekti su predlagali uspostavu, jednom u tjednu, avionske veze između logora El Shatt, Kaira (Egipat) i Barija (Italija).

Zbog informacija iz Hrvatske o velikom broju stradalih naselja te velikim ljudskim žrtvama, arhitekti su, usprkos što su bili udaljeni od domovine,

radili prijedloge projekata za obnovu domovine, kao što su: bolnice, tipske škole, tipove skladišta za različite vrste poljoprivrednih proizvoda, planove za tipska naselja, itd.¹⁵ Ne mora se posebno isticati da su uvjeti rada arhitekata bili iznimno teški, kao primjerice nedostatak građevinskog materijala, teški klimatski uvjeti (vrućine), nedostatak majstora i radnika, ali i politički pritisak. U zgradi NAFFI-ja (*Navy, Army and Air Force Institute*)¹⁶ bilo je smješteno Glavno savezničko zapovjedništvo i COZ, a uključivala je cijeli niz sadržaja, poput kantine, bolnice i crkve.

DALMATINSKI ARHITEKTI U TEHNIČKOM ODJELU CENTRALNE ORGANIZACIJE ZBJEGA

Za sada poznato je da je u Tehničkom odjelu COZ-a radilo nekoliko dalmatinskih arhitekata. To su Helen Baldasar¹⁷ (Dubrovnik, 23. 1. 1894. - Splitska, o. Brač 8. 8. 1970.), Vojteh Delfin¹⁸ (Split, 25. 5. 1921. - Zagreb, 24. 11. 1981.), Boris Katunarić¹⁹ (Split, 11. 9. 1907. - Split, 13.7.1981.) i Ivo Kurtović (Sutivan na Braču 1910. - Beograd, 1972.).²⁰

Među njima najstariji je bio arhitekt Helen Baldasar, koji je diplomirao na Arhitektonskom odjelu Češke visoke tehničke škole u Pragu 1921. O djelovanju arhitekta Helena Baldasara u zbjegu u Egiptu u literaturi često se navodi da je on projektirao groblje (Bogdanić, N. 1995.; Karabatić, M. 2012.) u obliku petokrake zvijezde sa spomenikom u sredini na kojem se nalazio kip žene u narodnoj nošnji. Spomenik se sastojao od šest metara visokog postolja i tri metra visoke statue žene pogleda uprtog prema Dalmaciji. Autor spomenika akademski je kipar Ante Kostović (oženio kćer arhitekta Helena Baldasara). Groblje je bilo potpuno uređeno prije povratka zbjega u Dalmaciju i na njemu je pokopano oko sedam stotina preminulih za vrijeme zbjega. Uvidom u ostavštinu Dragana Petrika vidljivo je da je on izradio i prijedlog mauzoleja u El Shattu.

Vojteh Delfin²¹ kao nesvršeni student arhitekture (diplomirao 1954. u Zagrebu) boravio je u zbjegu u El Shattu te pomagao u organizaciji privremenih naselja. Bio je voditelj pododsjeka *Uprava zgrada* te je bio zadužen za njihovo funkcioniranje. Nakon rata izveo je brojne građevine na prostoru Hrvatske i bivše Jugoslavije.

Boris Katunarić kao splitski arhitekt diplomirao je u Zagrebu 1932. te s desetogodišnjim iskustvom otišao u zbjeg u Egipat kako bi pomogao u

organizaciji naselja. U Hrvatskom biografskom leksikonu navedeno je da je bio jedan od organizatora kulturnoga i prosvjetnog rada u zbjegu. Nakon Drugoga svjetskog rata u Splitu vodio je komisiju za utvrđivanje ratnih šteta. U Zagrebu radi od 1946. do 1949., kada odlazi raditi u Beograd. Nakon umirovljenja 1966. vraća se u Split. Nakon rata sudjelovao je na brojnim arhitektonskim natječajima s Ivanom Vitićem i Nadom Vitić (1947.), zatim Stankom Fabrisom. Prije Drugoga svjetskog rata u Splitu sudjelovao je u razradi regulacijskog plana za Split, na natječaju za Banovinsku palaču u Splitu (II. nagrada) i Narodni dom na Sušaku. Izvedeni su mu projekti Hajdukova doma (1933.), kuća Dorić na Bačvicama, kupalište Bačvice 1941. s P. Čulićem i tvornice celuloze u Prijedoru.

Ivo Kurtović²² iako je apsolvirao arhitekturu 1933., zbog ekonomske krize tridesetih počeo je zarađivati baveći se slikarstvom. Također je radio kao vanjski suradnik u nekoliko arhitektonskih biroa u Beogradu. Za vrijeme Drugoga svjetskog rata vratio se u Hrvatsku te je jedno vrijeme boravio na Hvaru i u Zagrebu. Početkom 1943. uključio se u NOB kao borac bataljona *Matija Ivanić*. U zbjegu u Egiptu boravio je od ožujka 1944. do srpnja 1945. Za sada je poznato da je u zbjegu držao tečajeve iz arhitektonskog projektiranja za tehničare i majstore. Za potrebe održavanja tečajeva izrađivao je skice i bilješke.²³ Nakon rata diplomirao je arhitekturu (1950.), a poslije je bio sveučilišni profesor na Arhitektonskom fakultetu u Beogradu. Umro je u 62. godini života.

ZAKLJUČAK

Organiziranje privremenih naselja u Egiptu nije imalo samo smještajnu dimenziju (sklanjanje stanovništva od ratnih operacija) već i političku dimenziju. Stoga je djelovanje arhitekata bilo znatno ograničavajuće i otežavajuće. Privremena naselja, kao nužnost u slučaju ratnih opasnosti i/ili elementarnih nepogoda, specifičan su oblik urbanističkog naslijeđa, a pogotovo ako se nalaze na prostoru druge države. Takve lokacije nesumnjivo imaju povijesno i memorijalno značenje jer su usko vezane s povijesnim događajima. U takvim se slučajevima ne može govoriti o vrhunskih arhitektonskim ostvarenjima, ali se može sagledavati utjecaj urbanista, odnosno arhitekata na organizaciju naselja. Urbanisti, odnosno arhitekti imaju važnu ulogu u osmišljavanju – planiranju naselja u izvanrednim okolnostima.

Nesumnjivo je da su dalmatinski arhitekti odigrali značajnu ulogu u organizaciji privremenih naselja u Egiptu. S obzirom da se radi o privremenim naseljima ne može se govoriti o vrhunskoj arhitekturi, ali se može govoriti o vrhunskom umijeću stručnjaka koji su s doslovno minimalnim mogućnostima osmisliti tri naselja te osmislili funkcioniranje života i rada oko 28.000 stanovnika. Iskustva dalmatinskih arhitekata iz Egipta svakako su utjecala na njihovo daljnje arhitektonsko stvaralaštvo.

S obzirom da urbanističko naslijeđe treba staviti u suvremenu funkciju, navedena naselja mogu se uvrstiti u posebne oblike turizma, tzv. *dark tourisma*, koji ima ponajprije ulogu povijesnomemorijalnog značaja.

Za sada je ostalo nepoznato djelovanje graditelja Žica kao i tko je Marko Bešker, koji je također bio uključen u rad Tehničkog odjela COZ-a pa vjerujemo da će daljnja istraživanja ukazati i na njihovo stvaralaštvo. Također, predmetno istraživanje ukazuje kako je nedovoljno istražena obnova domovine neposredno nakon Drugoga svjetskog rata kao i djelovanje arhitekata.

Napomena:

Poticaj za pisanje ovog rada bila je slučajno pronađena i sačuvana ostavština arhitekta Dragana Petrika (Požega, 13. 8. 1901. - Cape Town, Južnoafrička Republika, 22. 3. 1988.) koji je boravio u El Shattu. Navedenu dokumentaciju dobila sam od dr. sc. Eduarda Kušena, dipl. ing. arh.

BILJEŠKE

- ¹ Istraživanje je rađeno u sklopu Znanstvenoistraživačkog projekta 2032-HERU / 2014.-2018. / Hrvatske zaklade za znanost Urbanizam naslijeđa - Urbanistički i prostorni modeli za oživljavanje i unaprjeđenje kulturnoga naslijeđa, Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- ² Jasenka Kranjčević: *Obnova seoskih naselja 1945. godine - Divoselo, Vojnić, Vlahović*. Prostor, Zagreb 17/2009. br. 2(38): 314-327. Ostavština Dragana Petrika. Arhitekt Dragan Petrik u svojoj biografiji navodi da je za vrijeme rata on zajedno s Marinom Studinom bio inicijator i sazivač konferencije na Hvaru. Također je naveo da je iz Zagreba pobjegao na Hvar 1943. zajedno s apsolvantom arhitekture Ivom Kurtovićem te arhitektima Vladislavom Virag Draškovićem i Milivojem Vukasovićem.
- ³ Na Arhitektonskom odjelu Tehničkog fakulteta diplomirali su: Dragan Petrik 1924., Boris Katunarić 1932., Kazimir Ostrogović 1934., Miro Marasović 1938., Milivoj Vukasović 1941., Vladislav Virag Drašković 1941., Ivan Vitić 1941., Rikard Marasović 1942., itd. Neven Šegvić (1937.-1942.) pohađao je Arhitektonski odjel Akademije likovne umjetnosti. Helen Baldasar diplomirao je u Pragu 1921.

- ⁴ U Tolumbatu bili su najbolji uvjeti, dok su najgori uvjeti bili u naselju El Khatadba, koja je bila udaljena nekoliko sati od Tolumbata i El Shatta.
- ⁵ Na tom prostoru prije doseljenja bile su stacionirane snage 8. britanske armije 1942. za vrijeme bitaka kod El Alameina. S vojnog aspekta pretpostavljalo se da se na toj lokaciji mogu brzo podignuti šatori i osigurati nužni uvjeti za život.
- ⁶ Ferdinand Perinović: *Dica Kalelarge protiv četiri lažna mita o Zadru*. Zadar 2010.
- ⁷ Katalog izložbe *El Shatt: Zbjeg iz Hrvatske u pustinji Sinaja, Egipat (1944. - 1946.)*, Zagreb, ur. (Nataša Mataušić), 2007.
- ⁸ Palavršić Ante: *Pionirsko kazalište jugoslavenskog zbjega u Egiptu*. Građa i prilozi za povijest Dalmacije, Historijski arhiv, Split 1980.
- ⁹ Neven Bogdanić: *El Shatt naš nezaboravljeni, 50. obljetnica Hrvatskog zbjega na Sinaju (1944. - 1994.)*, 53-59.
- ¹⁰ Marin Karabatić: *Izbjeglički logor El Shatt – dalmatinski grad na Sinaju (1/7)*, 2012. <http://povijest.net/?p=2994>
- ¹¹ http://www.phyllismackenzie.co.uk/?page_id=9
- ¹² <http://antunbauer.mdc.hr/index.php/search> - pregledano 29.9.2014.
- ¹³ Prema Mjesečnom izvještaju za mjesec ožujak 1944. - ostavština Dragana Petrika.
- ¹⁴ U ostavština Dragana Petrika sačuvana je aksonometrija crkve.
- ¹⁵ Ostavština Dragana Petrika.
- ¹⁶ Zgrada NAFFI bila je najveća zidana zgrada u El Shattu, a sagrađena je tijekom borbi s Rommelovim sjevernoafričkim snagama
- ¹⁷ *Baldasar, Helen*. Hrvatska likovna enciklopedija, Zagreb 2005., sv. 1, 47.
- ¹⁸ *Delfin, Vojteh*. Hrvatski biografski leksikon, Zagreb 1993., 265, i ostavština Draga Petrika.
- ¹⁹ *Katunarić, Boris*. Hrvatska likovna enciklopedija, Zagreb 2005., sv. 3, 128. Darovan Tušek: *Arhitektonski natječaji u Splitu 1918. - 1941*, Split 1994., i Darovan Tušek, *Građevinski fakultet Sveučilišta u Splitu*. Split 1996.
- ²⁰ Valentina Brdar: *Ivo Kurtović*. Beograd 2011.
- ²¹ *Delfin, Vojteh*. Hrvatski biografski leksikon. Zagreb 1993., 265, i ostavština Draga Petrika.
- ²² Ivo Kurtović gimnaziju je završio u Splitu, studij arhitekture upisao je 1928. u Beogradu, a apsolvirao je 1933.
- ²³ Z. B. Petrović: *Život i delo Ive Kurtovića (1910. - 1972.)*. Čovjek i prostor, Zagreb 1972., br. 11.

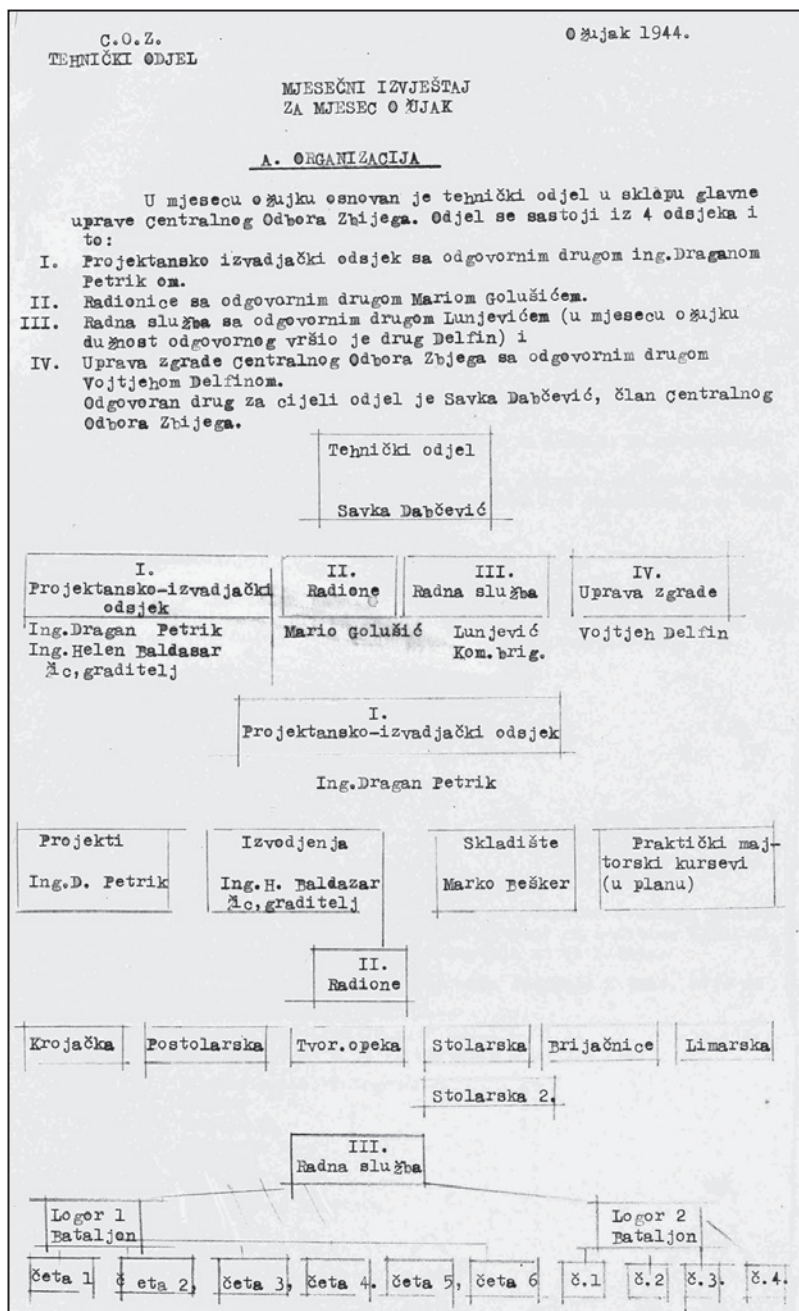

DALMATIAN ARCHITECTS IN REFUGEE CAMPS IN EGYPT IN THE PERIOD
1944 - 1946
Summary

Croatian architects designed temporary settlements for 28,000 Croatian inhabitants in the foreign territory, in the period 1944 – 1946, pursuant to the British location approval. These settlements certainly are not reflective of architectural mastery. However, planning of such settlements requires excellent organizational skills, its end result being functionality. The design must ensure normal living and working conditions.

Temporary settlements are an integral part of architectural heritage. They are closely linked to historical events, and, as such, have a significant educational role. As memorial sites, they may be of interest to tourism industry.

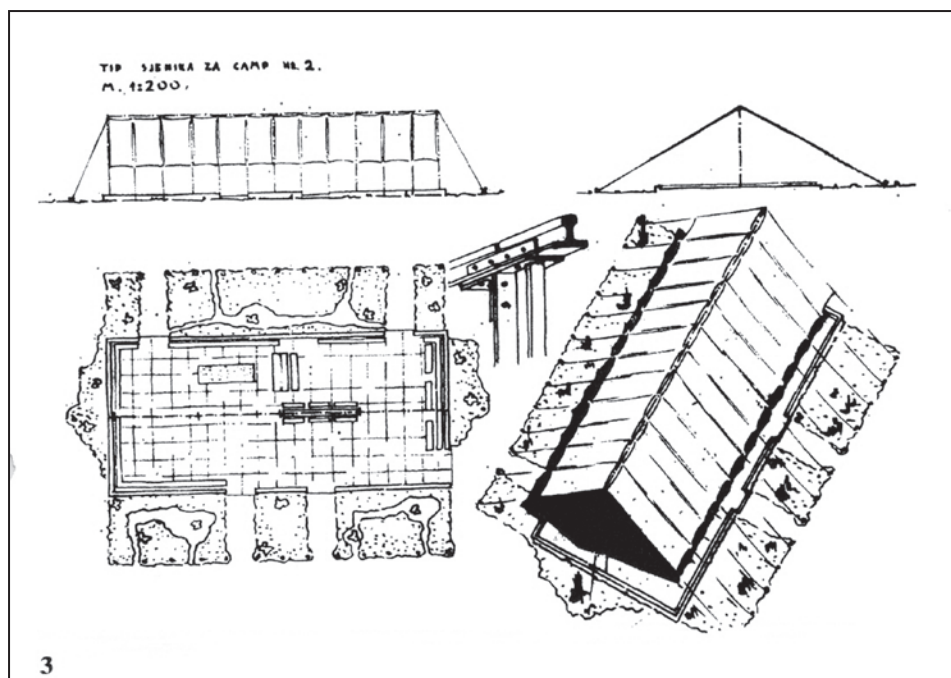
Having analyzed the artistic value of the Croatian architects' work in the refugee camps, the author has established that the temporary settlements are not representative of state-of-the-art design. They are, however, reflective of their outstanding skills: the architects designed three functional settlements that, for the period of two years, provided normal living and working conditions for a large number of people in the new environment. Therefore their contribution must be seen as significant.

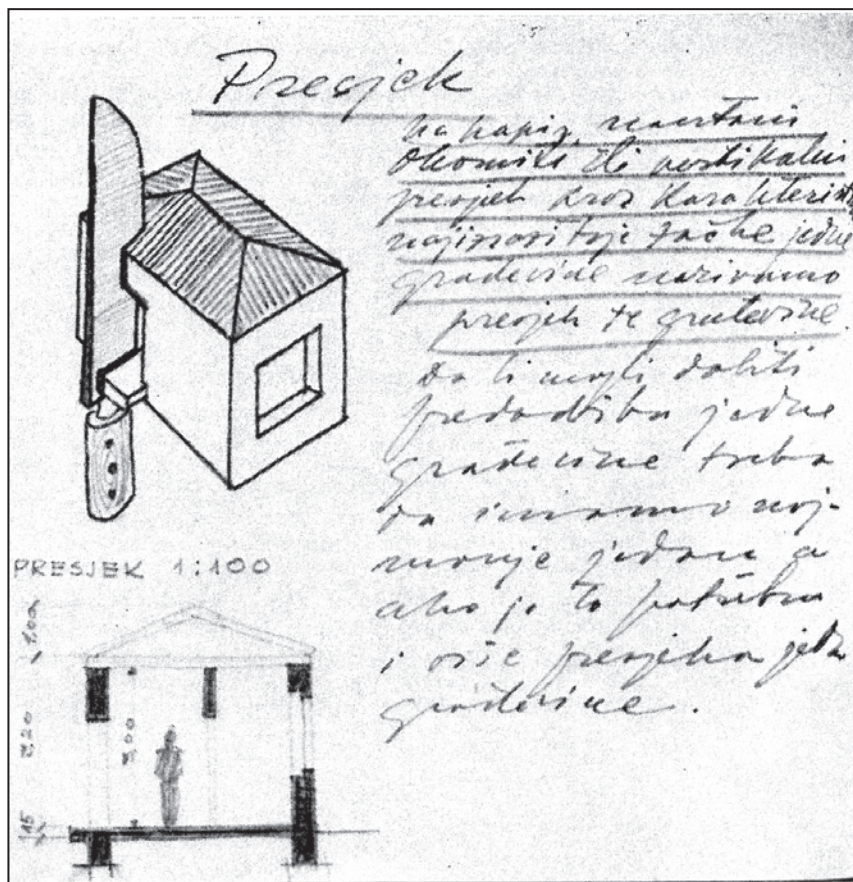
Slika 1. Organizacijska shema Centralnog odbora zbjega (ostavština Dragana Petrika)

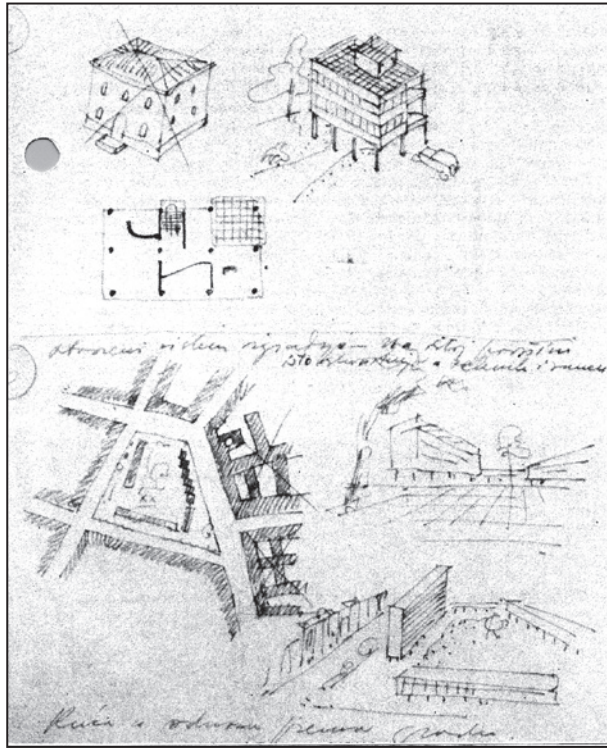
Slika 2. Pogled na naselje El Shatt (Hrvatski državni arhiv)

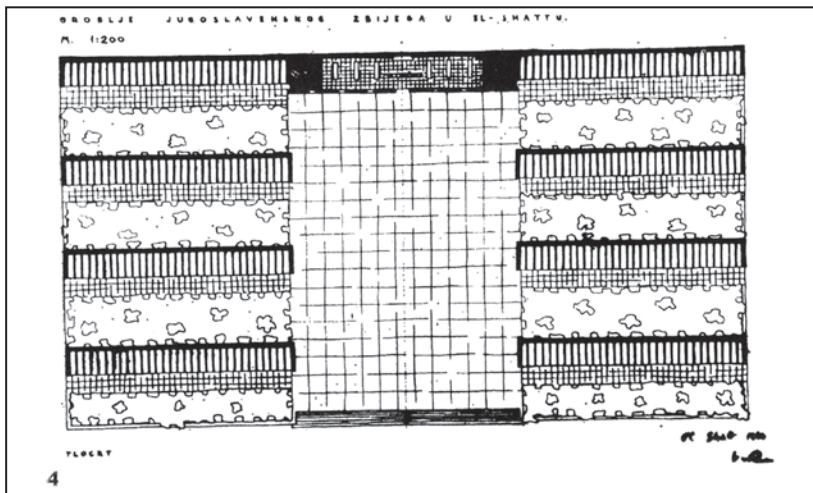
Slika 3. Ivo Kurtović, tip sjenika, projekt (Čovjek i prostor, br. 11, Zagreb 1972.)

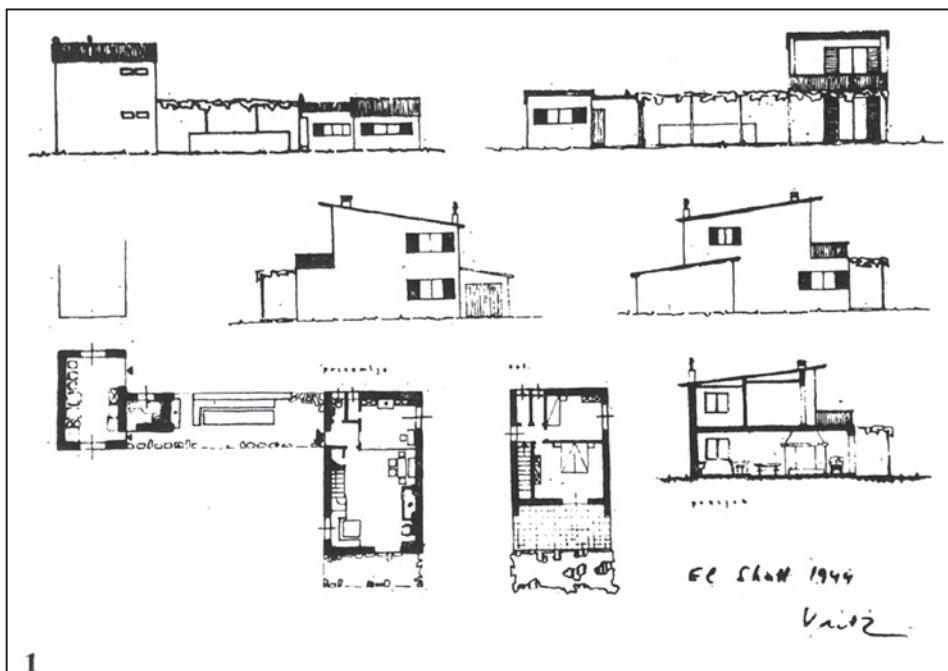
Slika 4. Ivo Kurtović, bilješke za predavanja, El Shatt (Čovjek i prostor, br. 11, Zagreb 1972.)

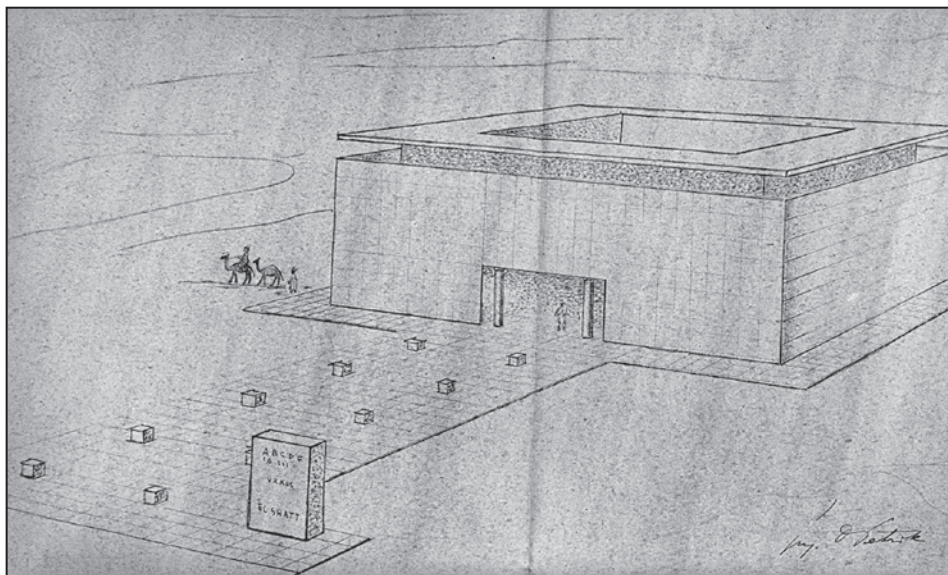
Slika 5. Ivo Kurtović, bilješke za predavanja, El Shatt (Čovjek i prostor, br.11, Zagreb 1972.)

Slika 6. Ivo Kurtović, groblje El Shatt, tlocrt (Čovjek i prostor, br. 11, Zagreb 1972.)

Slika 7. Ivo Kurtović, crteži za kuće, El Shatt (Čovjek i prostor, br. 11, Zagreb 1972.)

Slika 8. Dragan Petrik, mauzolej, El Shatt, aksonometrija (ostavština Dragana Petrika)